

Г

ГАЗЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ВИПАДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 1954

– міжнародно-правовий документ, прийнятий на Міжнародній конференції, що відбулася в Гаазі (Нідерланди) 21 квітня – 14 травня за участі 56 держав, у т.ч. УРСР. До початку ХХІ ст. до конвенції приєдналися понад 80 держав. Це – перша міжнародна угода, в якій об'єднано правові норми щодо охорони культурної спадщини в світовому масштабі. Розроблена на основі “Пакту Реріха”, висунутого відомим художником і громадським діячем М.Реріхом. Згідно з конвенцією, об'єктами міжнародної охорони є такі культурні цінності (рухомі або нерухомі, будь-якого походження та приналежності), які мають особливе значення для культурної спадщини кожного окремого народу. Це – пам'ятки архітектури, історії та мистецтва, релігійні чи світські, археологічні пам'ятки, рукописи, архіви, колекції, музеї, бібліотеки, а також центри, де зосереджені культурні цінності. В конвенції зазначено, що збитки, завдані культурним цінностям, які є об'єктами міжнародної охорони, примножують втрати культурної спадщини всього людства. Згідно з цим документом, країни-учасниці конвенції зобов'язуються поважати культурні цінності, що захищаються конвенцією й які перебувають на їхній території і на території інших країн. Під час збройного конфлікту забороняється будь-яке використання цих цінностей, якщо воно може призвести до їх зруйнування або пошкодження. Договірні сторони повинні переслідувати й припиняти крадіжки, пограбування, акти вандалізму. Особи, винні в порушенні норм конвенції, притягаються до кримінальної відповідальності згідно з чинним національним законодавством. На конференції було прийнято Виконавчий регламент процедури застосування конвенції та протокол щодо протизаконного вивезення культурних цінностей з окупованих територій, який зобов'язує незаконного власника цих цінностей повернути їх після припинення воєнних дій. Було встановлено двоколірний (синьо-білий) розпізнавальний знак для позначення культурних цінностей, що перебувають під захистом конвенції.

Літ.: Міжнародна охорона, захист і повернення культурних цінностей. – К., 1993; Акуленко В. Реалізація норм міжнародного гуманітарного права в законодавстві України про захист культурних цінностей //Політика і час, 1995, № 9.

І.М.Мельникова.

ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 – українсько-польська мирна угода, підписана 16 (6) вересня неподалік м. Гадяч гетьманом І. Виговським з урядом

польського короля Яна II Казимира Ваза. Підписанню передували тривалі, глибоко законспіровані переговори сторін, на яких українські інтереси представляв П.Тетеря, а польські – С.–К. Беневський. На заключному етапі переговорів у виробленні умов Г.д. з українського боку активну участь брав Ю.Немирич. За умовами Г.д., який завершував десятилітню українсько-польську війну, передбачалося повернення Української козацької держави (у складі трьох воєводств: Київського, Чернігівського та Брацлавського) до оновленої Речі Посполитої на правах федеративної її частини – Великого князівства Руського. Державне життя тут облаштовувалося на зразок норм і порядків, що діяли у Великому князівстві Литовському. Крім того, король гарантував амністію всім учасникам війни з Польщею. Військо Запорозьке отримувало підтвердження старих привілеїв, дозвіл на куріння горілки й заведення шинків та право гетьманського суду. Козацький реєстр складався з 60 тис. осіб. За поданням гетьмана щороку 100 козаків із кожного полку мали отримувати нобілітацію. Церковна унія ліквідовувалася. Захоплене раніше унійцями церковне майно, культові споруди поверталися православної церкві. Православний київський митрополит та ще чотири православні єпископи отримували місця в сенаті Речі Посполитої. Православним міщанам гарантувалася рівність у правах із католицькими міщанами. Києво-Могилянський колегіум вперше отримував статус вищого навчального закладу та права, рівні з правами Краківської академії. Передбачалося заснування на території Речі Посполитої ще однієї православної академії, а також відкриття середніх навчальних закладів та друкарень. Г.д. уможлилював вільне повернення в Україну польських землевласників, яким, однак, заборонялося переобтяжувати своїх підданих.

Після підписання Г.д. сторони намагалися скоригувати його положення кожна на свою користь. Гетьманський уряд прагнув збільшити територію Великого князівства Руського, розширити прерогативи його державних інституцій. Водночас польська сторона наполягала на зменшенні удвічі кількості козацького реєстру, звуженні гетьманських повноважень, відмові від насильницьких дій стосовно унійної спільноти. До ратифікованого сеймом Речі Посполитої у травні 1659 тексту Г.д. не увійшли положення про ліквідацію унії на всій території держави, повернення всього відібраного раніше унійцями майна православної церкві, козацький реєстр обмежено 30 тис. осіб. Дія договору юридично була припинена урядом Ю.Хмельницького в жовтні 1659, після підписання угоди з Російською державою. У наступні роки положення Г.д. не раз використовувались урядами Ю.Хмельницького, П.Тетері, П.Дорошенка, М.Ханенка при виробленні умов мирних угод з польськими королями.

Літ.: Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат // Зап. НТШ, 1909, т.87–89; Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. – К., 1997; Горобець В.М. Гадяцька унія 1658 року // Історія України, 1998, № 38, 39; Грушевський М.С. Історія України–Руси. – К., 1998, т. 10; Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття: Причини і початок руїни. – К.,

1998; Горобець В.М. Гадяцька угода 1658 року у контексті міжнародних відносин // Київ. стар., 1999, № 1; Гадяцька унія 1658 року. – К., 2008.

В.М.Горобець.

“GAZETTE DE FRANCE” (“Газета Франції”) – одна з найстаріших європейських газет. Заснована головою уряду Франції кардиналом Рішельє. Виходила 1630-1914 у Парижі. Від лютого 1648 впродовж 50–60-х рр. XVII ст. регулярно друкувала відомості про події національно-визвольної війни українського народу, чисельність і битви козацької і польської армій, перемоги під проводом Хмельницького – “дуже здібного воєначальника” і “спритного дипломата”. У публікаціях висвітлювалися стосунки запорожців “з іноземними государями” – перемовини і договори з московитами, турками, трансильванцями та ін. 1648 газета оприлюднила повністю козацьку угоду з турецьким султаном і того ж року – негативну позицію Франції щодо воєнної і фінансової допомоги, якої домагався польський король для боротьби проти Хмельницького. Від 25 квітня 1652 газета вперше почала вживати термін “Україна” на означення територій, володіти якими претендувала Річ Посполита. Після смерті Б.Хмельницького продовжувала привертати увагу до України та її стосунків з Московією, Кримом, Польщею, до виступів козаків під керівництвом “генерала Тетері”, “хороброго отамана Сірка”. Джерелом українознавчих матеріалів часопису служили свідчення французьких послів і агентів у Варшаві, Данцигу, Вільно, а також безпосередньо в Україні.

Літ.: Івоніна А. Французька сторінка XVII ст. про запорозьке козацтво; “Gazette de France” про події в Україні // Хроніка 2000, 1995, вип. 2–3.

М.М.Варварцев.

ГАЛИЦЬКА БИТВА 1914 – одна з наймасштабніших битв Першої світової війни між російськими військами під командуванням ген. М. Іванова та австро-угорськими на чолі з головнокомандувачем ерцгерцогом Фрідріхом (18 серпня – 21 вересня). Складалася з Люблін-Холмської операції, Галич-Львівської операції, Городокської битви та другого наступу 9-ї, 4-ї і 5-ї російських армій, переслідування австро-угорських військ по р. Дунаєць. Хоча основне завдання російського Південно-Західного фронту щодо оточення австро-угорських сил не було реалізовано, однак росіянам вдалося досягти перемоги стратегічного значення, в результаті якої було захоплено територію Галичини і частини австрійської Польщі, створено умови для просування до Угорщини та Сілезії. Поразка Австро-Угорщини в Г.б. звела нанівець переваги, здобуті німецькими військами в ході східно-пруської операції